

Васіль ТКАЧОЎ

КУДЫ ЛЯЦЯЦЬ ПТУШКІ

Жыццёвінкі

* * *

Даволі часта перамаўляюся па тэлефоне з Сяргеем Філіпчанкам. Жыве ў Хатоўні. Працуе ў мясцовым ДOME культуры мастацкім кіраўніком. Быда напаткала майго земляка і сябра — цалкам страціў зрок. Некалі сам вадзіў машыну, цяпер гэта робіць жонка Надзя. Затое можа і сёння зрабіць любы рамонт: хоць і не бачыць, але адчувае машыну рукамі і, канешне ж, душой і сэрцам. Выдатны музыкант і спявак, Сяргей надзвычай запатрабаваны чалавек — без яго ў Рагачоўскім раёне не абыходзіцца ні адна імпрэза, на якой павінна гучаць песня. Нездарма ж яго называюць «рагачоўскім салаўём і залатым голасам».

Нядаўна Сяргей Філіпчанка выступаў у Лідскім замку на фестывалі «Кола часу», які праводзіла Беларускае таварыства інвалідаў па зроку. Вярнуўшыся адтуль, падзяліўся ўражаннямі. Паколькі ў Лідзе жыве сястра Таццяна, то мне гэты город добра знаёмы і ў замку таксама даводзілася бываць. Заўважце: замак не мае даху. Таму ў годзе і нарадзіўся наступны анекдот. Калі якога выпівоху ці абібока пытаюць, дзе працуе, ён адказвае: «У замку столь фарбую». Сяргею гэтая байка спадабалася.

Папытаў, колькі ж ён песень выканаў на імпрэзе ў Лідзе? Адказаў: «Адну. «Калінушку»». Мяне гэта, шчыра кажучы, здзівіла і ўразіла. Бо адразу ўявіў, як едзе Сяргей з вёскі ў Гомель, легкавіком кіруе, вядома ж, жонка, якая ўзяла на працы адгул за свой кошт. Потым гуртам адтуль ужо дэлегацыя ад вобласці кіруецца ў мікрааўтобусе ў Ліду, без малога — 500 кіламетраў. Тая ж доўгая дарога дадому. І дзеля адной песні!

Ткачоў Васіль Юр'евіч нарадзіўся 1 студзеня 1948 года ў вёсцы Гута Рагачоўскага раёна. Скончыў факультэт журналістыкі Львоўскага вышэйшага ваенна-палітычнага вучылішча (1973), працаваў журналістам, доўгі час з'яўляўся старшынёй Гомельскага абласнога аддзялення Саюза беларускіх пісьменнікаў.

Аўтар кніг прозы для дзяцей і дарослых «Хітры Данік» (1975), «Партрэт салдата» (1984), «Дзень у горадзе» (1985), «Мой рай зямны» (1997), «Непаразумеіні» (1997), «Пахвалі пражыты дзень» (1988), «Тратнік» (2002), «Нехта ходзіць за акном» (2002), «Незвычайны дыктант» (2004), «Снукер» (2009) і многіх іншых. Вядомы і як драматург.

Не, не падумайце нічога кепскага: іншы раз дастаткова спець і адну песню, каб у твой адрас прагучала «біс» і застацца ў памяці слухачоў. Так, спадзяюся, і было. Тут мне прыгадалася адна гомельская паэтэса, якой на вечарыне прапанавалі прачытаць усяго адзін верш — як і ўсім астатнім, каб не зацягнулася мерапрыемства — а яна абурылася: гэта што, з-за аднаго верша я сюды ішла? Правільна вы здагадаліся, так-так: яе потым было цяжка паса-дзіць на месца. Дарэчы, з тых прачытаных добрага тузіну вершаў у памяці не засталася ніводнага радка.

Пра «Калінушку» Сяргея Філіпчанкі, перакананы, так не скажуць, бо некалі сам чуў яе ў выкананні гэтага спевака.

Якраз той выпадак, калі і варта было ехаць дзеля адной песні!

* * *

Сённяя нікога не здзівіш тым, што на лаве, а то і на дзвюх адразу, сядзяць перад ганкам бабулі і, шчаслівыя, гамоняць пра жыццё-быццё. Яны ўсё ведаюць, хаця рэдка хто з іх бывае далей лавы. Адкуль? Якім чынам? А, бач ты!.. Гэта якраз пра іх і сказала неяк мая суседка Віктараўна: «Каб ведаць, што робіцца ў цябе ў хаце, трэба выйсці на вуліцу і паслухаць суседзяў».

На ганку перад маім пад'ездам сённяя адна лава, а некалі ж была і насупраць. Хто і куды яе прыбраў — сказаць не бяруся, але засведчу толькі наступнае: хопіць і адной, бо і тая, бывае, іншы раз не занятая: паміраюць бабулі, адыходзяць, а на іх месца час пакуль нікога з жыхароў дома не парэкамендаваў. Не дараслі вы, жанкі, яшчэ да таго, каб заняць сваё месца на лаве. Пацярпіце. Яна ад вас нікуды не дзенецца. Хаця, магчыма, і памыляюся: гэтыя жанчыны, што на «падыходзе», могуць і не аблюбаваць сабе месца на лаве, бо яшчэ ж змоладу ўцягнуліся ў серыялы і «аднакласнікі», і што будзе з імі далей — адзін Божа ведае.

У нас на лаве звычайна сядзіць адзінокая бабуля Цітаўна. Толькі калі спякотна ці дождж ідзе, яе не відаць. А так тут і тут. Нярэдка і мая кабета папросіць, калі корпаюся на балконе: «Глянь, там Цітаўна сядзіць? Пайду збегаю ў краму, а заадно і навіны паслухаю...»

Цітаўна сядзіць. Жыве адна, сумна ў кватэры ды і душнавата, а тут ветрык, людзі сноўдаюць туды-сюды. Ідзе жыццё, адным словам. І яна як бы ці не з галавой акунаецца ў ягоны вір.

А неяк бачу: сыны Цітаўны, а іх у яе двое, прывезлі на легкавіку брусы, старыя з лавы адрываюць, на іх месца прыбіваюць новыя. Потом фарбуюць. Цітаўна, абапершыся на кульбу, назірае за ўсім, што адбываецца. Адзін з сыноў заўважае:

— Цяпер, мама, табе будзе добра сядзець на лаве. Мякка. А то ж зусім пакрышыліся ад старасці брусы, нават цвікі вылезлі. І як ты сядзела?

— Дык жа кардонку, хіба не бачыў, падсцілала? — вочы ў старой свецяцца радасцю. — Ну, дзякуй вам, сыночкі.

Тут якраз прыкульгала Віктараўна, Цітаўна і ёй пахваліла сваіх сыноў.

— Ды бачу, бачу, — сказала суседка. — Гэта ж табе ўжо дзевяноста, мабыць?

— Так, маладзіца. Во на Спас будзе...

— Дык і колькі ж ты на гэтай лаве яшчэ сядзець збіраешся? — з хітрынкай глянула на Цітаўну Віктараўна.

— А пакуль і гэтыя дошкі не згніюць! — весела гаворыць Цітаўна, і яны, бабулькі, злёгка прыхінуўшыся шчакой адна да аднае, шчасліва ўсміхаюцца...

* * *

Ніна Сцяпанаўна ўсім сваім родным і блізкім прызналася, што на ноч не зашчапляе дзверы. «А раптам што здарыцца? Мне ж ужо без трох дзевяноста. Страшна падумаць, колькі пражыла. Хоць дзе і калі што было!...»

Сёння яна ўжо не корпаецца на гародзе. Агарод аддала добрым людзям, тыя пагадзіліся ўзяць яго без лішніх слоў, бо любяць рачкаваць на зямлі, а ў Ніны Сцяпанаўны ўчастак — грэх слова кепскага сказаць: усё расце, што не пасадзіш. А праз колькі двароў — ужо іншая глеба: жоўценькі пясочак. Тады ж чаму не знойдзецца жадаючых! Уго! Праўда, яна некалькі градак усё ж робіць — бліжэй да хаты пакінула маленькі лапкі зямлі: хай будзе хоць якая свая памідорына ці цыбуліна. Кажы: «Так-сяк агораю. Не кожны ж раз у краму па яе хадзіць. Туды прывозяць сёння ўсё, нават бананы». Градкі ёй дапамагае абрабляць унук Сашка, хоць і вельмі заняты і стамляецца на працы, але стараецца выкраіць час: працуе на валцы лесу. Ды і свой жа агарод мае. Чалавек сямейны. Іншы раз прыязджаюць і дачкі: адна жыве ў Гомелі, другая — побач, у суседняй вёсцы. Вось і надоечы неяк патэлефанавалі, бы згаварыліся: мама, чакай! А яна якраз хварэла. Таму адразу замітусілася, пачала актыўна прымаць таблеткі, што прапісаў мясцовы лекар, нават заглянула ў лютэрска: ці добра хоць выглядаю? А сама, тупаючы па хаце, разважала: «Трэба патрэніравацца, каб дзеўкі не западозрылі, што кволюся. Калі ж во і адна цягне да сябе, і другая. Ну як ты тут, маўляў, адна? У нас жа табе будзе лацвей. Ага, лацвей. У чужой жа хаце, дзеці мае, і на печы холадна. Ды і характар у мяне такі, што ўказваць буду, а вы гэтага не любіце. Таму вы самі па сабе, а я як-небудзь сама... А з пенсіі грошай і так дам усім вам... пароўну... Дзякуй богу, пенсія ў мяне добрая, каля чатырох соцень, то навошта мне столькі адной?»

Яна яшчэ пэўны час тапталася перад лютэрскамі. Выгляд быццам добры. Ага, а дзе мая пудра? Ды і кіек трэба схаваць пад ложкак. Цяпер хай едуць дзеўкі. Не страшна!

* * *

Многія здзіўляюцца, паціскаюць плячыма: і чаму Лене не жылося са сваім Міколам? Не п'е, не курыць. Гэта ж сёння золата, а не чалавек. А яна, бачыце вы, дала яму ад варот паварот. Звычайна так паступаюць з выпівохамі. Ну якая ад яго сапраўды карысць — ні грошай, ні чыстага паветра ў пакоі: перагарам толькі патыхае. Ды яшчэ з абібокамі рознага кшталту. А ён жа вунь і на легкавік разжыўся. Ну чым не муж?

Паколькі Лена нікому не апавадала пра сваё сямейнае жыццё-быццё, то суседзям нічога не заставалася, як ладзіць розныя здагадкі. Гэта быў якраз той выпадак, калі маладая маці двух дзетак — сынулі і дачушкі — паказала сябе даволі мужнай і рашучай жанчынай.

Адбылося вось што. Гады два назад муж Мікола ўзяў на працы чарговы адпачынак і паехаў у вёску да бацькоў — у тых была свая пасека, і ён дапамагаў старым упраўляцца з пчоламі. У канцы гарода стаяла каля дзясятка вуляў. Мёд, адным словам, быў. А быў мёд, былі і грошы. А тут якраз так

атрымалася, што захварэла дачка і на яе лячэнне былі патрэбны немалыя сродкі. Жанчына патэлефанавала мужу, растлумачыла сітуацыю, а ў адказ пачула: дзе я табе іх возьму, грошы тыя? Няма!

Лена пабедавала ды змірылася. Можна, і сапраўды, няма. Так і жыла б. Аднак пазней, перабіраючы кнігі, выпадкова патрапіла на скрутак... з далярамі. Пералічыла. Атрымалася — тры тысячы. І гэта няма грошай! Ну малайчына мужанёчак! Як жа я з табой жыць буду далей? І не разумела — як. Для роднага дзіцяці грошай пашкадаваў бацька!

Жанчына, вядома ж, забрала грошы і зрабіла выгляд, што пра іх не чула і не ведала.

Яно б і нічога, можна, і змірылася б, аднак пазней Мікола ўзняў такі вэрхал, што не перадаць. «Дзе мае даляры?!» — «Якія? У цябе ж не было грошай. Сам казаў, кляўся нават». Заявіў, адным словам, у міліцыю. Тая доўга адтоптвала парогі — усё разбіраліся.

Вярнула рэштку грошай ці не жанчына былому мужу, казаць не бяруся, бо не ведаю, ну а што з ім адбылося — чытайце вышэй. Прасіўся быццам Мікола назад, але яго месца было ўжо занята — Лена амаль адразу ж выйшла замуж і нарадзіла трэцяе дзіця. Хлопчыка ці дзяўчынку, не ведаю, бо возіць немаўля ў калясцы, а каляскам тым мала веры — у адной можна перакатацца ўся сям'я, не зважаючы на пол.

* * *

Наталля ўчора звечара пералічыла ўсе падушкі, што меліся ў кватэры. Ажно восем! Нічога не скажаш — набралася. Здавалася ж, раздавала сынам і дочкам, калі тыя аддзяляліся, а іх яшчэ колькі! Хоць ты аддай каму. Яна б, можна, так і не засяродзілася на тых падушках, не стала б іх рэвізаваць, але вунь Кацька — суседка па лявочнай пляцоўцы — учора пахвалілася, што ў «Галактыцы» адкрылася майстэрня па рэстаўрацыі падушак. «Не паверыш — як новенькія сталі! — не магла нарадавацца Кацька. — Лёгка, мякка. А ўяўляеш, колькі там за ўвесь час набралася розных паразітаў? Мы спім і не думаем пра іх, а яны, халера ясная, сваю гнісную справу тым часам робяць. Толькі так робяць. Мо таму і хварэем без меры, а? Мо яны і падточваюць нас?..»

Таму і вырашыла Наталля таксама неадкладна навесці парадак са сваімі падушкамі. Колькі яны і ёсць у яе, а гэта ж гадоў сорок некаторым будзе, ніводнага разу не перасыпаліся. Вунь як парыжэлі напернікі — жах! Ай-я-яй! Дзякуй, Кацька, за параду!

Назаўтра малодшы сын Наталлі адвёз усе падушкі ў майстэрню. Памяшканне майстэрні не ўразіла жанчыну. Катушок. Не павярнуцца. Маленькі стол. Тая ж машына, што мые-сушыць пяро, канешне, табурэт. Гаспадыня і папярэдзіла: вы, калі ласка, сёння і забярыце свае падушкі, пад вечар, бо ў нас тут не павярнуцца. Бачыце, якая цесната?

Ну, забрала падушкі Наталля, і быццам настрой у яе быў добры, але ж трэба было ў той вечар патэлефанаваць сястры — яна жыве ў іншым горадзе. Разгаварыліся. І пра падушкі, канешне, успомнілі. А сястра вазьмі ды скажы: «Я ж таксама свае нядаўна здавала ў майстэрню. Пры мне хлопец уключыў тую машыну сваю, а я за шклом назіраю, сачу...» За якім шклом? Пра што яна, сястра, гамоніць? Яна на свае вочы, аказваецца, сачыла за ўсім працэсам у адрозненне ад яе? Вось чаму і сапсаваўся настрой. А можна, думае жанчына, тая гаспадыня майстэрні ўзяла проста грошы, ды немаленькія, а той агрэгат і не ўключала? Паспрабуй аспрэч.

Як бы там ні было, а ў Наталлі мала радасці засталася ад той рэстаўрацыі. «Цяпер абдурьць чалавек чалавека і дорага не возьме», — уздыхае іншы раз Наталля і падушкі тыя не здаюцца цяпер ёй такімі лёгкімі і мяккімі, як у суседкі Кацкі.

* * *

Сцяпан Пятровіч жыве адзін. У той самай вёсцы, дзе прайшло яго дзяцінства і маленства, адкуль выпырхнуў у свет. З гэтых мясцін была і яго жанка, цяпер ужо нябожчыца, Маруся. Вярнуўся сюды амаль адразу, як пахаваў яе. У гарадской кватэры застаўся малодшы сын Павел. Старэйшы ж, Косця, сваё жыллё займеў яшчэ ў савецкі час: стараных работнікаў завод, на якім працаваў сын, забяспечваў кватэрамі стабільна. Сёння ў гэта мала хто з моладзі верыць, але ж было такое. Прыемна ўспомніць.

На пенсіі Сцяпан Пятровіч амаль дзесяць гадоў. У вёсцы яму добра. Тэлевізар ёсць, газ таксама. Згатаваць ежу згатуе. Жыўнасць не трымае. Ну, а калі прыцісне сэрца — едзе ў горад: ён не выпісваўся адтуль, ідзе ў сваю паліклініку, там яго паслухаюць і парадзяць, як і чым лячыцца. Калі трэба, паляжыць у бальніцы. За хату не хвалюецца — прыгледзіць сусед.

Вось так і жыве. І ўсё б нічога, але адна бяда ў старога — няма ўнукаў. Даўно хлопцы пабраліся шлюбам, а яго з Марусяй унукамі пакуль не парадавалі. Чаму так атрымалася, ён верыць публікацыі ў адным паважаным часопісе. Можа, можа такое быць. Вычытаў надочы і ўспомніў тую майскую навальніцу, калі ў калгасе праводзілася маёўка з нагоды заканчэння пасяўной, і свята тады азмрочыла шалёная навальніца. Пярун бязлітасна лупіў дзе толькі можна ў Плоскім бярозавым лесе, людзі беглі, куды вочы глядзелі: усё атрымалася знянацку і раптоўна, ніхто не чакаў такога.

Сцяпан і Маруся таксама пабеглі з лесу. Але ў той мітусні яны на нейкае імгненне згубілі адно аднаго, і неўзабаве хлапчына — пасля чарговага ўдару з неба — пачуў: Маруся забіла!..

Старыя людзі падказалі, што дзяўчыну, якая не паказвала ніякіх прыкмет жыцця, трэба закапаць па пояс у сырую зямлю. Так і зрабілі. Дзяўчына ажыла.

Што няма сёння ў яго ўнукаў, Сцяпан Пятровіч вінаваціць тую праклятую майскую навальніцу.

«Гарэла б яна гарам!» — нярэдка думае стары, і на яго выцвілых вачах тады блішчаць скупыя мужчынскія слёзы.

* * *

Ёсць у нашых людзей такая звычка: казаць, папаўняючы гардэроб новым касцюмам, або, як у выпадку з жанчынамі, яшчэ і сукенкай ці модным жакецікам (пералічваць рэчы можна доўга): «Гэта на выхад». Маецца на ўвазе — на выхад у госці, у тэатр ці проста ў горад. На людзі, адным словам. А калі такі выхад не надарыцца — што тады, касцюм той так і правісіць, ніводнага разу не апрануты?

«На выхад» — пагадзіцеся, нешта ёсць у гэтых простых на першы погляд словах тое, што падкрэслівае нашу ашчаднасць, беражлівасць і... значнасць. Бачыце, у мяне новы касцюм, так што дазвольце на вас паглядзець і сябе паказаць. Урачыстасць моманту прысутнічае, пагадзіцеся, і ад гэтага нікуды не дзенешся.

Гадоў колькі назад мая вясковая суседка цётка Ганна адзначыла сямідзесяцігоддзе. Сабраліся дзеці, павіншавалі маці, шчодро адарылі зусім не таннымі падарункамі. Старая потым хвалілася суседкам, якія адразу ж збегліся на другі дзень, каб паглядзець, чаго варгы яе дзеці — ці не скупыя? Паказваючы падарункі, імянініца казалі:

— Гэтую квятастую хустку Надзя прывезла. Прыгожая ж, праўда? Туфелькі — ад Мішы. Мякенькія, лёгенькія. Хоць у танец пускайся. У-ух! Спадніцу Маруська прывезла. Новенькая, яшчэ нават з этыкеткай была, я сама адарвала. Можа, думала дзеўка, малая будзе, то прадала б каму. Дзякуй дзецям, не забыліся. Цяпер у мяне ёсць усё на выхад...

Ніхто не прыгадае, ці апранула хоць раз тыя падарункі сваіх дзяцей суседка. Мабыць, не. Мабыць, не было куды ёй выйсці ў такім вось прыгожым убранні, у якім хацелі бачыць старую дзеці. Ды і куды прыгожа апранешся тут, у вёсцы? У хлеў да каровы? У краму хіба, калі хлеб прывозяць? Але ж засмяюць: ты куды гэта, скажучь, Ганна, прыбралася? Але добра запомнілі жанчыны-суседкі: калі хавалі Ганну, усё, чым яна хвалілася, было на ёй. І хустка, і туфелькі, і спаднічка...

То быў яе выхад. Апошні. Дачакалася...

* * *

Пра сваіх суседзяў — галубоў — вядучы майстра сцэны Гомельскага абласнога драматычнага тэатра Аляксандр Лаўрыновіч можа расказаць доўга.

— Ледзь толькі адчыню акно, яны тут як тут, — гаворыць ён. — І што цікава, быццам і не відаць іх перад гэтым... Значыць, сочаць за маім акном. Так атрымліваецца. А бывае апісваюць кругі над скрыжаваннем вуліцы Сялянскай і праспектам Леніна, паблізу ад майго дома, я бачу гэта, але не паказваюся. Потым мне робіцца шкада птушак, і я заяўляю пра сябе. Чым кармлю? Побач жа гарадскі рынак, хаджу колькі разоў на месяц з торбачкай, купляю зерне — у асноўным, проса. Проса яны любяць. Нічога, не пабяднеем мы з Люсяй (Людміла Корхава, народная артыстка Беларусі), няхай сілкуюцца. Асабліва стараюся падтрымаць іх узімку, калі карміцца галубам няпроста. Нясу выдаткі я толькі ў адным, калі гэта можна назваць так: часцей, чым трэба, мыю падаконнік. А ён жа ў мяне вунь які ж доўгі — на ўсю кватэру. Затое, калі іду з рэпетыцыі, траха стомлены, бывае, ды і не ў лепшым настроі, а варта паглядзець на птушак, якія, здалёк запрыкмеціўшы мяне, табуныцца каля акна, — настрой адразу робіцца добрым. Жывыя ж істоты мы, што ты хочаш: і яны, як і чалавек, ведаюць, дзе ласка, пяшчота і дабрыня, а дзе — жорсткасць, нахабства, абьякавасць...

У той дзень мы разам убачылі галубоў — якраз Аляксандр падыходзіў да свайго дома, туды ж падляталі і птушкі.

— Чакаюць, — з нейкай непрыхаванай годнасцю кіўнуў Аляксандр Сафронавіч і падаў руку на развітанне: яго чакалі галубы.

І ён заспяшаўся да іх.

* * *

Лідзія Восіпаўна жыве з дачкой Таццянай, муж пакінуў іх даўно, упадабаў іншую жанчыну, і таму ўвесь галоўны клопат па выхаванні дзяўчынкі лёг на плечы маці. Тая і старалася, як магла: заўсёды апранала Танюшу так,

каб выглядала не горш, чым і ў поўных сем'ях, а мо яшчэ лепш. Пакуль жылі старыя, не забываліся пра ўнучку і яны. Асабліва спатрэбілася іх дапамога, калі Таццяна вырасла і паступіла на факультэт замежных моў мясцовага ўніверсітэта. Замежныя мовы Таццяне даваліся лёгка, і ўжо на пятым курсе яна свабодна валодала англійскай і французскай. Папрацавала пасля заканчэння вучобы некалькі месяцаў у школе, а потым уладкавалася — і трэба адзначыць, без асаблівых праблем — у турыстычную фірму гідам.

Здавалася б, толькі і радавацца маці, а яна бядуе, скажа іншы раз то адной сяброўцы, то другой:

— Заседзелася ў дзеўках мая Танька. Не ведаю нат, ёсць у яе хто ці не. Толькі спытаю пра гэта, а яна адразу: «Ай, адстань, мама!» Калі ж размаўляе па таму скайпу са сваімі жаніхамі не па-нашаму, я нічога не разумею. Вывучыла на сваю галаву!..

* * *

У цудоўным апавяданні Міхася Стральцова «На чацвёртым годзе вайны» ёсць наступныя радкі: «Бабуля — высахлая, з учарнелым ад работы і старасці тварам — адсцябала матузамі малога ўнука за тое, што паабшчыпваў, не дачакаўшыся вячэры, акрайчык адсслівага, спечанага з бульбы і ячменных шарок хлеба».

Не помню ўжо добра, чым адсцябала і мяне бабуля Пелагея, калі я сцібрыў перад яе пільным вокам акраец хлеба і вынес яго за вугал хаты, дзе мяне ўжо чакаў Васька Мурашоў, траха старэйшы за мяне хлапец. Вось такі час быў: кожная крошка бралася ў сям'і на ўлік, іначай, магчыма, і не выжылі б. Скажы сёння пра гэта сваім сынам ці ўнукам — хіба павераць! А так было.

Не ведаю, помніў пра той выпадак Васька Мурашоў, неяк я пра гэта не пытаўся, а сёння — позна: няма ўжо яго на гэтым свеце.

Не ўсе ваенныя і пасляваенныя хлопцы пражылі доўга, на вялікі жаль: ім, мусіць, у свой час не хапіла тых самых хлебных крошак, за якія адсцябала бабуля свайго ўнука ў апавяданні Міхася Стральцова, за што і я атрымаў ад сваёй трапача. Не хапіла — каб набрацца моцы, зрабіць трывалы жыццёвы падмурак.

Тады ж, у пасляваенны час, у вёсках нарадзілася і слова «варголы». Падзяліце яго на два — на назойнік «вар» і прыметнік «голы». Цудоўнае на першы погляд слова, прыгожае, толькі, пагадзіцеся, аддае нішчымніцай...

* * *

Сем гадоў, якія я пражыў у Ашхабадзе, не выкрасліш з жыцця. Многое засталася ў памяці, і, пэўна, надоўга. На той час існаваў СССР, а першым сакратаром ЦК Туркменістана быў Мухамедназар Гапуравіч Гапураў. Высокі, падцягнуты, заўсёды педантычны, разважлівы. Я добра яго ведаў па шматлікіх здымках у газетах і дзякуючы тэлебачанню, а таксама бачыў на трыбуне, калі ў Ашхабадзе, як і паўсюдна, шырока і ўрачыста адзначалася гадавіна Вялікай Кастрычніцкай рэвалюцыі, я чаканіў крок у афіцэрскай калоне і касіў адным вокам на кіраўніка рэспублікі...

Некалькі гадоў таму я пабываў у сталіцы сонечнага Туркменістана, прайшоўся па зацененых вуліцах горада. На адной з іх сустрэў старога туркмена, ён нетаропка ішоў насустрач, быў у карычневым касцюме і капелюшы такога

ж колеру. І тут я аслупянеў у прамым сэнсе гэтага слова — насустрач мне ішоў ні хто-небудзь, а сам Гапураў. Я не разгубіўся — павітаўся. Ён адказаў, змерыў мяне ўважлівым позіркам, і можа б, адразу пакрочыў далей, калі б не мая настырнасць: «Прабачце, вы не Гапураў?» — «Так, я. А хто вы?»

Усяго некалькі хвілін мы пагаманілі, але я паспеў расказаць яму пра Беларусь і крышачку пра сябе, пацікавіўся, чым займаецца зараз вядомы ў рэспубліцы і, перакананы, далека за яе межамі пенсіянер, і развіталіся. Найбольш запомнілася мне тое, што ён вельмі цёпла адазваўся пра Беларусь і беларусаў. Быў шчыры і я: добрыя людзі, туркмены.

* * *

Самыя розныя выпадкі здараюцца ў дарозе. Самыя розныя...

Калі быў вучнем Ісканскай васьмігодкі, то ў Быхаўскай раённай газеце «Маяк Прыдняпроў'я» прачытаў вельмі кароткую нататку, але запомніў яе на ўсё жыццё. Называлася яна «Чалавек — чалавеку». І была яна вось аб чым... Мясцовы аўтобус падыходзіў да прыпынку «Вараніно», а якраз у гэты час ад «Вараніно» адышоў рэйсавы на Магілёў.

— Ай-я-яй! Якую б адну хвіліну — і я паспела б! — захвалявалася адна з пасажырак. — А ў мяне ж другая змена на фабрыцы — магу спазніцца. Што ж рабіць, а? У маці была, бульбу ёй выкапала. Усё роўна дзве баразны засталіся, магла б раней выбрацца. Ці не дурніца, а? — Жанчына кідала кароткія позіркы на людзей, нібыта шукала ў іх не толькі дапамогі, але і спагады: — Ай-я-яй!...

Вадзіцель раптам павярнуўся тварам да пасажыраў:

— Ну што, выручым жанчыну?

— Канешне! — амаль адзінагалосна адказалі тыя.

І вадзіцель дабавіў «газу», хоць яму і трэба было рабіць паваротку налева, плюс яшчэ падміргнуў фарамі колькі разоў, і неўзабаве ён заехаў наперад магілёўскаму аўтобусу, і жанчына спакойна перасела на яго...

Сведкам жа гэтай гісторыі быў я сам. І няхай яна крышачку з «перчыкам», аднак выхадка вадзіцеля амаль усім спадабалася, той-сёй нават запляскаў у далоні.

* * *

Папрасіла неяк Зінаіда Кірзеўна свайго ўнука, Сашку:

— Звазі-ка мяне, хлопча, у Гуту. Нешта закарцела.

— Што гэта з табой, бабуля? — здзівіўся той. — Ты ж была толькі там. На радуніцу. А?

Старая ўздыхнула, не адразу прамовіла:

— Так-та яно так. Але мы ж на пагост як едем? Па сценцы. А мне хочацца па вуліцы праехаць, а мо і прайсціся. Даўно, ой даўно, на вуліцы не была! Як яна там, вуліца? Во ўжо дзе жыццё было некалі!

— Збірайся, паехалі! Якраз час маю, — кіўнуў унук і падаўся да легкавіка.

Зінаіда Кірзеўна не адразу выйшла на падворак — пакуль прыфранцілася ж. Не абы-куды едзе — у сваю родную вёску, гэта ж свята, а на святыя людзі здавён прыбіраюцца. Чым яна горшай?

— Я гатова! Паехалі, унучак, паехалі! — неўзабаве паказалася старая з сенцаў.

З'ездзіла. Паглядзела. А потым мо тыдзень хварэла. Калі не болей. І сама сабе раз-пораз гаварыла: «Не, па вёсцы больш не паеду. Ніколі. Нізашто. І калі памру, па ёй не вязіце на пагост. Божачкі ж мае! Што стала з Гутай! Глядзець балюча. Вербалоз і рознае карчэў'е запаланілі ўсё наўсцяж — хат не відаць, пасярод дарогі хмызняк расце. Джунглі дый годзе! Ды і якія ж там хаты? Ні шкла на вокнах, ні дахаў... Раскіданыя людскія гнёзды... У адным двары толькі куры кльпаюць. Колькі праехала, ніводнага чалавека не сустрэла. А якія ж тут добрыя людзі жылі!.. Узімку, бывала, печы як запаліць — вярочыны дыму цягнуцца ў блакітнае неба. І паветра так смачна пахла! Так смачна!.. Хто пехам ідзе па вуліцы, хто на кані едзе... Галасы чуваць... Пеўні кукаракаюць... Каровы рыкаюць... Бывала — і лаянка стаяла, нехта некага не далюбіў ці мо што не падзялілі людзі... Як без гэтага? Жыла вёска, радавалася, зрэдчас і пакутавала... А выселлі якія правілі землякі-суседзі! А хрэсьбіны! Што куды падзелася! Каб тады, раней, мне сказаў хто, што так станецца з маёй вёскай, я б не паверыла...»

Унук, блазнуючы, іншы раз папытае:

— У вёску, бабуля, не хочаш? Ну, гэта, па галоўнай вуліцы праехаць, а? З аркестрам? То магу звязіць!

І старая толькі ківае галавой: эх, Сашка, ці табе ведаць, як шчасліва мы маладыя жылі ў сваёй Гуче!..

* * *

Пятроўна, зямлячка і суседка, расказвае:

— Дуська мая пачула па тэлевізары пра цырульню, што ў нас нядаўна адчынілася... во забылася, на якой вуліцы... Дужа, кажа, там спецыялісты добрыя, а самы галоўны іхні цырульнік — мужчына, пераможца многіх замежных конкурсаў. Ды яго, праўда, часта паказваюць... Малады такі, прыгожы... Дзе толькі за мяжой не пабываў! Пабягу, кажа, і я да яго, хопіць хадзіць з абы-якой прычоскай. Ага, там цябе так і чакалі! Чарга! Запісвацца трэба. А гэта ажно за месяц наперад. Нічога не паробіш — запісалася. Дачкалася, усё як мае быць. Не буду казаць, прычоску зрабілі Дусьцы добрую, можна нават сказаць супер, але ж і грошай узялі — будзь здароў і не кірхай. За такія грошы ў нашай цырульні, што вунь праз дарогу, заплаціла б у два, а тое і ў тры разы танней. Ну, добра. Заплаціла дык заплаціла, бяды той. Але ж ніхто на маю Дуську нават увагі не звярнуў, не пахваліў за тую модную прычоску. Што крыўдна, тое крыўдна. Атрымліваецца, дарэмна такія грошы выкінула кату пад хвост. Скажу больш. У тую нядзелю запрасіў мой кум да сябе на дачу — на шашлык. Там і падпаліла сваю модную прычоску дачка. Ды добрую пасму высмаліла спераду! Што рабіць? Як быць? Пабегла яна ў тую дарагую цырульню, каб падлатаць галаву, а там — стоп: чарга! Так і не прабілася. Давялося ісці ў сваю цырульню. І што вы думаеце, людцы мае добрыя? Зрабілі дзеўцы такую прычоску, што суседзі хваліць не перастаюць і сёння. Дык ці варта перціся ў тую дарагія і дужа капрызныя цырульні нам, скажыце?..

Пятроўна глядзіць на мяне, чакае, ныйначай, парады, а я ўспомніў, што і самому не пашкодзіла б наведць цырульню. Паглядзеў на тую, што насупраць — праз дарогу: адчынена. Значыць, мяне там чакаюць... Іду!

* * *

Гэта было даўно. Вельмі. Каб праясніць сітуацыю, нагадаю, што тады за дваццаць пяць рублёў можна было купіць дваццаць сем кілаграмаў цукру. І вось паехала неяк у райцэнтр Марыя Сцяпанаўна, настаўніца-пенсіянерка, каб тое-сёе набыць з адзення. На гарадскім рынку і знайшла яна дваццаць пяць рублёў адной купюрай. Groшы ляжалі на зямлі, гэта пазней на рынку пакладуць асфальт. Марыя Сцяпанаўна агледзелася па баках, на яе нуль увагі: усе шыбуюць-спяшаюцца па сваіх справах. Ацаніла сітуацыю: таго, хто згубіў грошы, і павідам ужо не відаць. Падняла дваццацьпятку, зноўку павадзіла галавой па баках, а тады паклікала дзяцей, што таўкліся купкай паблізу:

— Гэй, малыя! Хутчэй да мяне, хутчэй! Нештачка пакажу!

Калі дзеці падбеглі, яна аддала ім знойдзеную купюру:

— Набярыце сабе, дзеткі, ласункаў. На ўсе грошы.

Тыя спярша не паверылі добрай цётцы, а потым, калі адзін з іх асмеліўся і ўзяў нарэшце грошы, шуганулі, ледзь не навывперадкі, у краму.

Марыя Сцяпанаўна толькі сказала ім услед:

— Частуйцеся, дзеткі. Бо мае грошы з гэтымі, знойдзенымі, не падружацца...

* * *

Іван Міхайлавіч кожную восень купляў на рынку антонаўкі. Паважаў ён, канешне ж, і многія іншыя гатункі яблыкаў, аднак перавагу ўсё ж аддаваў ім. Прыносіў антонаўкі дадому, і беражна, акуратна — каб, чаго добрага, не пакінуць адмеціну на пладах, бо так менш захоўвацца будуць — выкладваў іх у пакойчыку на шырокім падаконніку. Праз колькі часу пакойчык поўніўся прыемным водарам антонавак. І тады гаспадар яго быццам зноў вяртаўся ў сваё мінулае: яму бачыўся бацькоўскі сад, дзе пераважна раслі гэтыя яблыкі, успамінаўся Казахстан, славыты касмадрам Байканур, на якім праходзіў тэрміновую службу.

— Радавы Самусеў, табе пасылка з дому! — радасна паведаміў ротны паштальён. — Вось квіток, ідзі сам атрымлівай. Ведаеш, дзе пошта?

— Канешне!

Атрымаўшы дазвол ад камандзіра, радавы Самусеў хуценька збегаў на пошту, яна месцілася якраз непадалёк ад казармы ў ваенным гарадку, і неўзабаве яго акружылі саслужыўцы: ну, што там у цябе, браце? Давай, хваліся! Давай, частуй! Казаху Бахтыбаеву вунь прыслалі з-пад Алма-Аты ізюм і курагу, узбеку Абдусаідаву сушаную дыню, то паласавацца ўсім хапіла. А цяпер твая чарга, беларус!

Самусеў падняў вечка пасылкі і знякавеў: амаль усе яблыкі сапсаваліся, пачарнелі... Ён апусціў вочы. Наступіла амаль гнятлівая цішыня. Некаторыя салдаты моўчкі пачалі разыходзіцца, але ніхто з іх, што асабліва абрадавала радавога Самусева, не кпіў, наадварот, на іх тварах ён чытаў паразуменне, а той-сёй з іх нават паляпаў па плячы: нічога, нічога, браце, мы разумеем — не блізка ж твой дом... Адзін з іх, глыбока, на поўныя грудзі ўдыхнуўшы паветра, шчыра заўважыў:

— Быццам дома пабываў!

У той жа дзень Іван напісаў бацькам: «Вялікі дзякуй за яблыкі. Ад мяне і ўсіх сяброў-салдат...»

У казарме доўга стаяў пах антонавак. Такі ж, як і сёння ў ягонай кватэры...

* * *

Дзе-дзе, а ў вёсцы ўсё навідавоку. Тут, як кажуць, і шыла ў мяху не схаваеш. Таму калі чамусьці догі час не паказвалася з горада Алька, дачка Міроніхі, кагосьці з суседак узяла цікаўнасць: у чым справа, што здарылася?

— Дзіця Алька чакае, — без асаблівай радасці прызналася неяк ім Міроніха. — Куды ж яна паедзе? А раптам прыспіча, што тады — зноў у горад? А на чым? Дапросішся машыны, як жа!..

Аргумент быццам важны. На пытанне, хто муж у дачкі і чаму яго ніводнага разу не бачылі ў вёсцы, Міроніха таксама знаходзіла самыя розныя адказы. І нават тады, калі Алька нарадзіла і адна прыехала да маці з дзіцём, яна паўтарала: то ён, муж, у камандзіроўцы, то хварэе, то яшчэ што... Суседак не правядзеш — хутка раскусілі: няма ў Алькі нікога мужа, а малога нагуляла.

Прайшло год пяць, і толькі тады ад Міроніхі пачулі праўду. Не ведаю, лягчэй ад гэтага стала вясковым кабетам ці не, але яны спачувалі Альцы: і дзеўка быццам ў рабоце ўпраўная і тварам удалая, а чаму ніхто не знойдзеца? Іншыя ж вунь па некалькі разоў паспяваюць памяняць мужыкоў і вёсцы іх прадставіць.

Таму і шкадавалі Альку.

Няма ўжо Міроніхі. Сын Алькі прывозіць яе цяпер да маці, сваёй бабулі, на вясковыя могілкі на сваім легкавіку. І ўсе бачаць, што ім добра ўдваіх.

* * *

Краўцэвіч быў добрым дырэктарам школы, меў не толькі арганізатарскія здольнасці, але і падыход да людзей, асабліва — да вучняў. Тыя гарнуліся да яго. На здымках, што захаваліся ў многіх былых ягоных выхаванцаў, Краўцэвіч заўсёды сядзіць або стаіць у цэнтры, а дзеці абляпілі яго, як толькі можна. Абляпілі як свайго, як роднага і самага блізкага чалавека. Нават твары ў іх на картках тых — вы б пабачылі, як свецяцца! Ведама ж, побач не абы-хто, а ён, любімы настаўнік і дырэктар. Пашанцавала!

З цеплынёй згадваю Краўцэвіча і я. Стаіць перад вачыма ён не адзін, а заўсёды сярод вучняў. Няхай і ў музеі Леніна, які арганізаваў і давёў яго да звання народнага, і чым вельмі ганарыўся, або ў ружоўніку, дзе ад яркіх кветак палымнела, здаецца, усё вакол.

Не ведаю, што сталася з музеем Леніна, ці растуць на школьным прысядзібным участку ружы. Трэба будзе зайсці ў школу, як толькі надарыцца магчымасць пабываць у родных мясцінах, пацікавіцца. Прызнаюся, маю грэх: даўнавата наведваў школу. Калі жыву Краўцэвіч, рабіў гэта часцей. Як, мусіць, і іншыя выпускнікі школы.

Яшчэ прыгадваецца Краўцэвіч мне і з нейкім непрыхаваным шкадаваннем. У яго была адзіная дачка, разумніца, таксама стала настаўніцай, а вось чамусьці замуж не выйшла.

Мне ж дужа хацелася, каб некалі прыгарнуліся да Краўцэвіча так, як і вучні, яго родныя ўнукі. Тады б, канешне, ён быў бы яшчэ больш шчаслівым чалавекам... Намнога больш...

* * *

Арлоўскі, цесць майго брата, Іван Сямёнавіч пражыў доўгае жыццё. І наогул ён быў чалавек цікавы. Але запомніўся мне ён не тым, што сам мог змайстраваць табурэт альбо вырасціць на дачным участку кавуны, мала чым саступаючыя азіяцкім ці астраханскім на смак. У яго быў старэнькі «Масквіч», на якім ён ездзіў усё жыццё не маючы правоў. Я папытаў неяк у Івана Сямёнавіча: як гэта табе, дружа, так удалося? Але ён бажыцца, што нават ніводнага разу супрацоўнік ДАІ яго не спыніў. Чаму такое магло адбыцца, растлумачвае проста: «Па-першае, у мяне ж быў адзін маршрут: дом — дача. І нікуды больш не зварочваў. Ні на метр. Я ж і машыну набыў спецыяльна для таго, толькі каб на дачу ездзіць: туды нешта адвезці, адтуль прывезці. Ну, а па-другое, я ездзіў па сваім маршруце заўсёды ў адзін і той жа час — калі была перазменка ў даішнікаў. Я добра вывучыў іх распарадак, і гэта спрацоўвала.

Яшчэ ў савецкі час прыехаў Іван Сямёнавіч да мне пагасцяваць, і паколькі аўтааматар, то папрасіў, каб паказаў яму краму, дзе прадаюцца аўтазапчасткі. Павёў. Ён там пахадзіў-пахадзіў, выйшаў на ганак і заявіў:

— У мяне ў гаражы больш запчастак, чым у гэтай краме!

Як бы мне хацелася сёння паказаць яму хоць адну з існуючых у горадзе аўтаграм!

Што ж паробіш — такі час быў. Мой сваяк застаўся ў ім... І яшчэ — у маёй памяці.

* * *

Некалі я вёў на гомельскім абласным тэлебачанні аўтарскую перадачу «На прызбе з Васілём», яна карысталася поспехам у гледачоў, а мяне нярэдка пазнавалі там, дзе з'яўляўся. На рынку, да прыкладу, адна жанчынка-прадаўшчыца ледзь не за руку тузанула: «Купіце, калі ласка, у мяне сарочку. Вось гэтую. Ой, як вам цёпла будзе ў ёй на прызбе сядзець! Ніколі не пашкадуеце!» Набыў. І сапраўды не пашкадаваў: цёплай і носкай аказалася тая сарочка, яна і цяпер у мяне ёсць, хоць і прайшло пятнаццаць гадоў. Насіць, праўда, не нашу, але і выкінуць шкада: а раптам калі спатрэбіцца? Ці мала што!

У Жлобіне дырэктарка ўніверсама, куды я завітаў з сябрам журналістам Пятром Шутавым, таксама пазнала і запрасіла папіць кавы. За кавай расказала пра сябе. Пераехала яна з Карэліі, жыццё тут склалася добра, аднак муж усё ж сумуе па ранейшым месцы жыхарства, бо ён заядлы паляўнічы і рыбак, а там для такіх аматараў — раздолле. Не параўнаць, як тут.

Але ж больш за ўсё запомнілася адна бабулька, з якой мы ехалі ў дызелі, якім дабіраўся на дачу. Яна таксама пазнала мяне, успляснула рукамі: «Божа! Ці не з цялявізара вы?!» А калі я кінуў, прызналася, што пахваліцца вяскоўцам, хай пазайдросцяць, бо гэта ж ёй, а не ім, пашэнціла ехаць «з чалавекам з цялявізара». Цікавая бабулька. Ды яшчэ каму і пашэнціла — невядома, бо яе аповед пра сваю паездку ў горад я ахотна расказваю на сваіх сустрэчах з чытачамі. Паслухайце.

— Гэта ж пенсію атрымала, то, думаю, паеду куплю новую кухвайку, тая знасілася, і буркі. Зіма ж блізка, трэба ўцяпляцца. Пакуль бегала па рынку — ой, дзетка! — прагаладалася, што і слоў няма. Бачу: маладзічка прадае беляшы. Вазьму, думаю, адзін. Пытаю, колькі каштуе, а яна як назвала цану, то ў мяне і мову адняло. Не, думаю, не па маёй кішэні. Зноў галёкаю па рынку, прымяраюся, а там ад усяго вочы разбягаюцца. Ужо і кухвайку перахацелася

купляць. Можа, думаю, што іншае з верхняй апраткі выберу. Больш моднае. Хопіць, хопіць у кухвайцы швэндаць! Цяпер і бабе пафарсіць можна. Але ж, адчуваю, вымерхалася так, што і ногі не хочуць слухацца. Махнула рукой, падыходжу да прадаўшчыцы, і кажу: а давайце ваш бялаш, каб ён спрах! Як успомню, колькі мой мужык прапівае, дык і нядорага!..

* * *

У гэтай вёсцы Максім і Святлана з’явіліся больш як год назад. Прыехалі не адны — з двума дзеткамі, сынам і дачушкай. Пра тое, як і чаму яны апынуліся ў Беларусі, варта сказаць асобна. Жылі яны раней там, дзе і нарадзіліся — у Херсонскай вобласці. І вось неяк яны патэлефанавалі Наталлі і Алесю ў Беларусь: тыя кватаравалі ў іх, калі прыязджалі адпачываць на мора, і пасябравалі сем’ямі — можна і так сказаць. Людзі параўнальна маладыя, шмат было агульных інтарэсаў. Дык вось, херсонцы пацікавіліся, ці не маглі б яны знайсці прытулак у Наталлі і Алесея. Хоць на першы час. «Калі ласка! Што за размовы? Прыязджайце! Будзем толькі рады!»

Нядоўга збіраліся. Прадалі легкавік, бо накупленніў не мелася, а без грошай як паедзеш? Расцалаваліся з роднымі і блізкімі. І падаліся ў суседнюю краіну...

У беларускай вёсцы ўкраінскую сям’ю сустрэлі прыветна. Далі хату, дапамаглі з працай. Максім стаў трактарыстам, Святлана ўладкавалася нянькай у дзіцячым доме. Усё склалася добра. Жыві ды радуйся. Аднак радзіма ёсць радзіма: цягнула дадому, што і казаць. Сёлета выбраліся. З’ездзілі, паглядзелі, што і як там, на Херсоншчыне. А калі вярнуліся, Максім заявіў сваім новым сябрам-землякам:

— Відаць, мы да вас назусім.

Не ведаю, як складзецца далей жыццёвы лёс Максіма і Святланы, але я, калі прыязджаю ў вёску, бачу іх надта шчаслівымі людзьмі.

Людзі, як і птушкі, ведаюць, дзе ім шчасліва жывецца. Таму туды і ляцяць.

